

La història al museu. Entre la innovació i el Kitsch

JOSEP RAMONEDA

Filòsof i director del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona

El autor reflexiona sobre la curiosidad por el pasado, como motor de la invención del coleccionismo, y sobre la vinculación de muchos de los grandes museos del primer mundo a los procesos de conquista del territorio y de expoliación del patrimonio. La relación entre historia y hegemonía es tal que, en la época de la globalización postcolonial que vivimos ahora, caracterizada por un movimiento cada vez más importante de personas desde las periferias hacia el centro, el discurso etnocéntrico no decrece. Aun así, la incorporación de la historia política, social y cultural moderna a los museos tiene complejidades. A pesar de que los museos de historia han ido tradicionalmente ligados o bien a la ciudad o bien a la exaltación de la nación, el pensamiento histórico crítico no se ha empezado a introducir sino hasta recientemente, dando continuidad a proyectos expositivos de hechos históricos, sociales y culturales que en general habían sido siempre patrimonio de los libros y del cine documental. En este sentido la museografía es un género con sus códigos y leyes específicos que aporta a la explicación de la historia unos valores añadidos distintos a los que pueden aportar otros géneros.

The author reflects on how curiosity about the past has always been the driving force behind collecting as an activity. He also notes how many major first world museums are linked to the conquest of other countries and the plundering of their heritage. The relationship between history and hegemony is such that in the current post-colonial era of globalisation, characterised by the increasingly intense centrifugal movement of populations, the ethnocentric

Tot museu és una forma de museografiar la història. Les col·leccions, siguin d'objectes científics, de material arqueològic o d'obres d'art, tenen un doble objectiu: guardar i preservar el patrimoni i explicar i entendre el passat. S'ha, fins i tot, arribat a dir que una obra d'art, un objecte, una temàtica, quan arriben al Museu ja són mortes perquè només són història. Història cristallitzada per poder ser guardada entre quatre parets.

La curiositat sobre el passat, els seus productes i les seves meravelles és el motor de la invenció dels museus i del col·leccionisme. Treure objectes dels seus llocs per posar-los a l'abast dels qui els volen veure. Les diferents onades globalitzadores que la humanitat ha viscut han servit entre altres coses perquè els globalitzadors expropiessin patrimoni als globalitzats i l'acumulessin a les metròpolis. Molts dels grans museus del primer món, des del British Museum fins al Musée du Louvre o el Metropolitan Museum, passant pel recentment inaugurat Musée des Civilisations Premières, dit Musée du Quai Branly, s'han fet importants sobre la base de la depredació dels territoris de conquesta.

Història i hegemonia ocupen un paper fonamental en l'arqueologia dels museus realment existents. En la globalització postcolonial que vivim ara, que es caracteritza per una certa inversió dels fluxos i per un moviment important de persones –amb les seves càrregues culturals– des de les perifèries cap al centre, aquesta

discourse is not diminishing. However, bringing modern political, social and cultural history into our museums is a complex business. History museums have traditionally been either linked to cities or dedicated to extolling their nation. However, recent critical currents in historical thinking have begun to move towards giving continuity to exhibition projects on historical, social and cultural events, normally the terrain of books and documentaries. Here, museography with its specific codes and laws is bringing an added value to explaining our history that no other genre can offer.

realitat es fa especialment flagrant. Cada cop hi ha més gent entre nosaltres d'aquells que varen ser expropiats. I tanmateix el discurs eurocèntric no decreix. L'anomenat Musée des Civilisations Premières, al qual m'he referit abans, ha dividit la seva col·lecció permanent en quatre parts: Amèrica, Àsia, Àfrica i Oceania. No hi ha Europa. Pel que sembla, Europa mai no ha estat civilització primera, sempre ha portat la modernitat incorporada. Els ibers i els celtas ja eren moderns *avant la lettre*.

Tanmateix, la incorporació de la història política, social i cultural moderna als Museus té altres problemes i complexitats. La museografia té unes lleis específiques: és un gènere com un altre, amb els seus codis i els seus innovadors i reformadors. Deixant a banda el que puguin tenir d'història els museus d'arqueologia, els museus d'història han anat tradicionalment lligats o bé a la ciutat o bé a l'exaltació de la nació o d'algun dels seus episodis. Els museus de ciutat sovint són una forma d'endreçar part del patrimoni local, que no reproduïx d'una manera homogènia i continuada la història sinó que posa l'èmfasi en cada part en funció del material patrimonial disponible. Els museus d'història nacional tenien sovint vinculacions amb la guerra i amb la gesta. Una de les seves variants, molt estesa, és el museu de l'exèrcit, on la col·lecció d'armes serveix de coartada per explicar històries a mida.

És recentment que el pensament històric crític s'ha començat a introduir en els museus i que s'ha donat continuïtat a projectes expositius de fets històrics, socials i culturals, qüestions que en general havien estat sempre patrimoni dels llibres i darrerament del cinema documental. L'ús d'un gènere de creació es justifica en la mesura que és la millor manera d'expressar allò que es vol dir. Per això és inacceptable una exposició que es limiti a penjar pàgines d'un llibre a la paret. Per fer això ja hi ha els llibres. ¿Quin valor afegit pot incorporar la museografia a l'explicació de la història que pugui justificar-la com a gènere per divulgar les peripècies del passat polític, social i cultural? Una exposició suposa un gran treball de recerca, però això no farà més que completar o continuar el treball dels historiadors professionals. Un procés documental és condició prèvia per

explicar qualsevol cosa. Però per molt que ho pretinguin els defensors del grau zero de l'estètica, un procés documental per si sol no és una exposició. ¿Què ofereix l'exposició que no pugui oferir l'historiador en el seu llibre o el cineasta en les seves pel·lícules? Diverses coses. Permeteu-me que n'enumeri algunes.

Objectes. Ni descripcions ni imatges, sinó objectes tangibles. I tot objecte, com és sabut, és font d'aura i de fetitxisme. No en va, la presència d'obra d'art incideix exponencialment encara en el nombre de visitants d'una exposició. Evidentment, l'objecte es llegeix en funció de la ubicació que se li dona. Però tanmateix la seva presència és prou forta per imposar-se per sobre de tota interpretació tancada. Els objectes tenen vida pròpia. I això fa molt exigent la feina de construir exposició.

Obra total. La museografia recupera el vell mite de l'obra d'art total, que algun dia havia semblat patrimoni del teatre i de l'òpera. Des de la llum fins al so, passant per les arts plàstiques i els diferents gèneres de l'audiovisual, tot és convocat en un espai expositiu. I tot ha de sonar harmònicament en un exercici que tingui significació i sentit.

Interactivitat. El visitant viu una relació directa no només amb el relat sinó també amb els objectes que el componen. Una exposició és, en aquest sentit, més que cap altre gènere, una obra oberta. Cada visitant se la pot fer realment seva.

Una narrativa peculiar. L'exposició és el contrari del cinema. En el cinema, una sèrie d'imatges desfilen davant nostre. En l'exposició, som nosaltres els que desfitem davant de les imatges. Per tant, els que en marquem els temps i els moments. I els que decidim rebobinar i tornem sobre els nostres passos. Per molt que el comissari marqui el camí, nosaltres sempre podem fer i desfer. I el comissari ha de saber-ho a l'hora de construir el seu relat.

El recurs a les escenografies: a la reconstrucció d'espais a escala 1:1. Un instrument molt delicat del que se n'abusa i que ha donat lloc a una verdadera cultura de l'«horterada». El cartó pedra i els efectes-plafó

1, 2 i 3. *Les presons de Franco*, exposició temporal del Museu d'Història de Catalunya. Fotografia: MHC/ Pep Parer

són misèries de la museografia que han degenerat en una indústria de la producció d'exposicions per metres quadrats, i que ha banalitzat per complet el gènere expositiu. Crear un espai escenogràfic és un exercici d'interpretació molt semblant al del narrador que descriu una escena, però en tres dimensions. I ha d'acomplir les mateixes lleis: ser versemblant, crear un món consistent. I atendre al referent de la bellesa, encara que sigui per expressar-ne la negativitat, al qual la creació no pot renunciar-hi mai.

Aquestes són algunes de les singularitats del gènere expositiu en relació amb la història i amb els grans esdeveniments. La crítica parla sempre de superficialitat. Però la superficialitat, com la profunditat, és una tècnica. I recórrer a l'una o l'altra es fa en funció del que es vulgui dir. Hi ha superficialitats glorioses i profunditats detestables. Els creadors d'una exposició han de ser capaços de construir un espai coherent –de vegades, en la incoherència– on les coses adquireixin sentit. Sabent que els objectes en presència –sobretot si són obres d'art– no són mai del tot domesticables.

Crec tanmateix que estem, malgrat els anys que es porten fent provatures, en un estadi encara incipient de la «museografització» de la història. En el seu origen hi ha hagut sovint una voluntat fonamentalment propagandística i d'exaltació nacional que ha condicionat molt el gènere. Els museus d'història són sovint un apèndix de les narracions polítiques, un instrument al servei de la imposició i del conreu de les hegemònies ideològiques. Però aquest tipus de museus, com el que tenim aquí a Catalunya, mai no passaran a la història. Ni tan sols a la història del *kitsch*.